

Rullov agrárny návrh a Caesarova mariovská politika

Michal Habaj

Habaj, M.: Rullov agrárny návrh a Caesarova mariovská politika. In: *Ostium*, roč. 15, č. 3.

Rullus, Bill and Caesar's Marian Policy

Soil played an important role in Roman politics. From the first century BC commanders bought loyalty of their men and politicians favor from the people through land distribution. Therefore, there are several attempts at agrarian reforms in the political life of Rome in the first century BC. The author of the study deals with proposal of Rullus from 63 BC and the role played by Caesar in his promotion. He discusses whether Caesar stood behind this attempt and puts him in touch with Caesar's efforts to use family ties with Gaius Marius. Marius still had many hidden supporters in Rome at that time, and Caesar wanted to get them on his side and so to exploit the political potential of his connection with Marius. At the same time, this feature of Caesar's policy suggests that he could be behind the proposal, which to some extent recalls the agrarian policy from the times of Marius and Saturninus.

Keywords: Caesar, agrarian reform, the proposal of Rullus, land distribution, Gaius Marius

Natalis laetus tibi!

Rímski velitelia a politici ovplyvňovali rímske občianstvo štedrosťou a svojich mužov si pripútavali darmi. Súčasťou kupovania priazne bolo prerozdeľovanie pôdy.[1] Práve tá sa stala od Gaia Maria najsilnejším putom medzi veliteľmi vojsk a ich mužmi. Živý obrázok z prvého storočia pred Kr. nám v tomto smere poskytuje Appiános. Vychádza síce zo starších zdrojov, lebo sám píše až v druhom storočí po Kr., ale jeho obrázok spoločnosti je v súvislosti s pôdou veľmi bohatý a plastický. Opisuje napríklad ako po jednom z Octavianových víťazstiev žiadali jeho muži odmeny a hrozili, že inak s ním nebudú tiahnuť ďalej. Octavianus, v tom čase triumvir, iba márne sľuboval, že im k už mnohým udeleným darom pridá ďalšie a centuriómom a tribúnom k tomu ešte dodá vznešený odev s purpurovým pruhom a členstvo v radách ich miest. Jeden z tribúnov sa vtedy obrátil na Octaviana a vraj sa naňho tvrdo osopil, že purpur a vence sú hračky pre deti, zato odmenou pre vojsko sú pozemky a peniaze.[2]

Pôda hrala vo vzťahu medzi veliteľom a vojskom podstatnú úlohu a vernosť svojich mužov si ňou zabezpečoval už Sulla a pôdu pre svojich mužov potreboval za odvedené služby na východe i Pompeius.[3] Ešte iný rozmer dal pôde Caesar. Ten ju dokázal využívať nielen pri upevňovaní svojho vzťahu s vojakmi, ale vedel si ňou zvyšovať i svoj politický kapitál a ovplyvňovať život priamo v Ríme. To nakoľko vnímal pôdu ako motiváciu vidieť v jeho *Zápisoch*, kde napríklad tvrdí, že práve pôdu, a to i vlastnú, sľuboval pred vojenským stretom s ním svojim mužom Domitius Ahenobarbus.[4] Poukazuje tým na Domitiovu tieseň a odhodlanie, ale zároveň i na pôdu ako prostriedok, lebo tým, že Domitius sľubuje prerozdeliť svoju pôdu, naväzuje svojich mužov priamo na svoju osobu a zabezpečuje si ich vernosť.

Appiános tiež opisuje ako Caesar za svojho konzulátu predniesol pozemkovú reformu a získal si ňou

veľké množstvo ľudí.[5] Neznámy autor *Africkej vojny*, ktorou nadviazal na Caesarove *Zápisky* spomína, že Caesar vsádzal na pozemkovú kartu i v Afrike. Predpokladal, že africkí Getuli k nemu prebehnú z nepriateľského vojska, lebo ich otcovia slúžili u Gaia Maria a dostali od neho do daru polia a pozemky.[6] Darcovia pozemkov tak mohli rátať s dlhodobou lojalitou. V reči k ľudu, ktorú Appiános kladie do úst Bruta po Caesarovej vražde, uvádza argumenty Caesarových nepriateľov, ktorí nejakým spôsobom potrebovali neutralizovať vplyv, ktorý Caesar prerozdelením pôdy získal. Brutus zdôrazňuje, že muži dostali pôdu od štátu a nie od Caesara. Brutus tiež už zosnulému Caesarovi vyčítal, že Caesar rozdelil pôdu, ktorú zabral italskému obyvateľstvu, čím dostal vojakov do pasce a spravil z nich svojich prisluhovačov a komplicov, lebo s ním zostali spojení pre strach z vyhnaného obyvateľstva, ktoré na pôde pôvodne sídlilo.[7] Reč síce vychádza z nepriateľského tábora, ale ilustruje význam prerozdeľovania pôdy v Caesarovej agende. Na základe tohto všetkého videl Appiános v rozdeľovaní pôdy nástroj politických machinácií a nakoniec i jeden z dôvodov rozpadu republiky. Vojaci podľa neho zostávali verní druhému triumvirátu, lebo ich vlastníctvo obdržanej pôdy, ktorú dostali od triumvirův, závisí práve na politickom postavení ich donorův.[8]

No Appiános zaznamenal ešte viac a píše i o protichodnej propagande Caesara a jeho nepriateľův. Zatiaľ čo Caesarovi nepriatelia rozkrikovali, že Caesar si zabezpečuje mužův tým, že z nich robí svojich spolupáchateľův, keď ich usadzuje v kolóniách spolu s obyvateľstvom, ktorému pôdu zobral, Caesar sám podľa Appiána tvrdil opak. V priebehu občianskej vojny Caesar sľuboval vojakom pôdu, ale nie tak ako Sulla, ktorý ju bral majiteľom a združoval v kolóniách občanův, ktorým pôdu odoberal s tými, ktorým ju dával a robil tak z nich večných nepriateľův. Caesar naopak podľa Appiána sľuboval, že rozdelí obecnú i svoju vlastnú pôdu a pokiaľ jej bude málo, tak ju prikúpi.[9] Správa nápadne pripomína Caesarovo vlastné vyjadrenie o Domitiovi, ktorý mal v ťažkej situácii sľubovať svojim mužom i vlastnú pôdu, a tak si ich naviazať priamo na svoju osobu. Caesar urobil podľa Appiána v túto chvíľu niečo podobné. V ťažkej situácii sľubuje vlastnú pôdu a chce sa vyhnúť násilnému odoberaniu pôdy v prospech svojich veteránův. Čo je však presne to, z čoho ho jeho nepriatelia po smrti obviňovali. Okolo Caesarových postojův k agrárnej politike tak zostáva mnoho nejasností.

Sám Caesar je v súvislosti s agrárnou politikou známy hlavne pre svoj agrárny zákon z roku 59 pred Kr. No pôda neprestala byť súčasťou jeho agendy ani po reforme, a hlavne, bola ňou i pred ňou. Správy o Caesarových krokoch v agrárnej politike pred jeho konzulátom sú však pomerne rozporuplné a nie je jasné, ktoré kroky vlastne možno bezpečne Caesarovi pričítať. Ja sa na nasledujúcich riadkoch zameriam na najdiskutovanejšiu udalosť spájanú s Caesarom, udalosť, ktorá mohla zmeniť dejiny Ríma a možno úplne premeniť Caesarovu kariéru. Ide o Rullova návrh agrárnej reformy, na ktorom mal podľa Suetonia a i viacerých moderných autorův participovať i Caesar. O jeho účasti na reforme sa však dodnes diskutuje. Objavili sa mnohé argumenty pre i proti, jeden podstatný argument však zostáva doteraz v úzadí, a to je Caesarova snaha nadväzovať na mariovskú politiku, ktorá sa s uvedenou reformou zvyčajne nespája, no má svoje opodstatnenie.

Rullus a Caesar: doterajšie návrhy

Koncom roka 64 pred Kr., keď nastupovali noví tribúni ľudu do úradu, navrhol jeden z nich ďalekosiahlu pozemkovú reformu. Bol to inak pomerne neznámy Publius Servilius Rullus,[10] ale jeho návrh by priniesol hlboké štrukturálne zmeny v držbe pôdy, demografii mesta a jeho sociálnej skladbe.[11] Vo viac ako štyridsiatich paragrafoch navrhoval zriadenie desať člennej komisie, zloženej z mužův, ktorí mohli byť zvolení do funkcie iba v prípade, že boli v meste a volilo ich sedemnást vylosovaných tribúův z celkového počtu 35-tich. Títo decemvirovia zaštitení na päť rokov prétorskou mocou mali zakladať po celej ríši kolónie a usádzať v nich rímskych občanův. Mali tiež prerozdeliť predchádzajúcimi pozemkovými reformami nedotknuté štátne majetky *ager Campanus* a *campus Stellatis*. Na prvom z nich malo byť usídlených 5000 kolonistův, z ktorých mal dostať každý po desiatich jutrách pôdy a na druhom po dvanástich jutrách. Keďže by *ager publicus* nestačil,

museli Rimania ďalšiu pôdu prikúpiť. Aby decemviri získali financie mohli predávať štátnu pôdu a majetky, ktoré Rimania získali mimo Itálie od roku 88 pred Kr. Mohli tiež zdaníť štátnu pôdu mimo Itálie a zisky z nej využívať. Mohli použiť i koristi z vojenských ťažení, pokiaľ nebola táto odovzdaná do *aeraria* alebo nebola použitá na výstavbu. Spomedzi vojenských veliteľov, ktorí by takto prišli o svoju korisť, bol vyňatý iba Pompeius.

Šírka a význam navrhnutých zmien hovoria jasnou rečou. Pôda sa mala stať opäť politikom a ľuďa, ktorí stáli za Rullom, ju chceli využiť pre svoje ciele. To, že za Rullom stáli významní populári, prezrádza Cicero, nikoho však konkrétne nemenuje.[12] Kto teda bol za týmto zákonom? Mnohí moderní autori za ním hľadali Caesara a Crassa.[13] Podľa Cicerona totiž boli za zákonom tí istí ľudia, ktorí boli v roku 65 pred Kr. za prevzatie Egypta Rímom. Krajinu na Níle Rimanom odkázal už roky predtým egyptský kráľ Ptolemaios X. alebo Ptolemaios XI. a v roku 65 pred Kr. sa objavil pokus spraviť z krajiny provinciu.[14] A Cicero na to doslova hovorí, že tí, ktorých Rimania odmietli dva roky predtým, sa pokúšajú o to isté v pozícii decemvirov v podobe Rullovoho návrhu.[15]

Antické pramene naznačujú, že za snahou o prijatie Egypta boli Crassus a Caesar. Crassus sa mal podľa Plútarcha pokúsiť o prevzatie Egypta v roku 65 pred Kr., keď bol cenzorom.[16] Okrem toho Crassa v súvislosti s Egyptom spomínal v dnes už nezachovanej reči *De rege Alexandrino* Cicero. Hoci ide o nezachovanú reč, fragmenty a ich komentáre poznáme vďaka neznámemu scholiastovi z kláštora v Bobbiu a ten Ciceronove narážky na Crassa doslovne spomína.[17] Caesara menuje iba Suetonius za Caesarovej aedility, ktorá sa odohrala tiež v roku 65 pred Kr. Suetonius o Caesarovi doslova píše, že Caesar: „sa pokúšal s časťou tribúnov o to, aby mu bol uznesením ľudu pririeknutý Egypt, lebo kráľa v Alexandrii, ktorého senát označil spojencom a priateľom, vyhnal ľud...“.[18]

Podľa Matthiasa Gelzera si obaja, Crassus i Caesar, pripravovali návrhom pôdu pre návrat Pompeia z východu, kde Rimania dlho viedli boje s Mithridatom. Zákomom by Pompeiovi zabrali pôdu, ktorú on plánoval pre svojich veteránov, čím by Pompeius stratil dôležité body u svojich mužov. Okrem toho by Caesar a Crassus získali rozdelením pôdy rozsiahlu klientelu, ktorú mohli použiť proti Pompeiovi i vojensky.[19] Jemnejší variant priniesol Allen Ward. Podľa neho Crassus a Caesar spolupracovali v celej druhej polovici šesťdesiatych rokov. Caesar sa pridal ku Crassovi, lebo potreboval silného spojenca. Obaja tak boli podľa Warda i za Rulloým zákonom a ak by prešiel, mohli jeho prostredníctvom manipulovať Pompeiom a vydierať ho pôdou pre jeho veteránov. Na rozdiel od Gelzera však Ward s vojenským využitím osadníkov proti Pompeiovi nepočítal.[20]

No napríklad Hermann Strasburger nebol o účasti Caesara vôbec presvedčený.[21] Spochybnil Suetoniovo datovanie, a odmietol, že by sa Caesar už ako aedil zasadzoval ako jeden z iniciátorov o tak zásadné rozhodnutie, akým bolo prevzatie Egypta. Otázka Egypta bola prejednávaná dvakrát, prvýkrát zrejme v spomínanom 65 roku a druhý krát v roku 56 pred Kr., kedy však už nešlo o prijatie Egypta do ríše, ale o znovunastolenie zosadeného panovníka. Suetoniova správa o Caesarovi sa podľa Strasburgera viaže až k druhému menovanému roku a svoj predpoklad zdôvodňuje tým, že egyptský kráľ je v Suetoniovom texte titulovaný ako *socius et amicus populi Romani* a tým sa stal Ptolemaios Auletes až v roku 59 pred Kr. Strasburger tiež predpokladal, že Caesar sa dostal v Suetoniových prameňoch do egyptskej kauzy z roku 65 pred Kr. iba pre jeho tradičné spájanie s Crassom. Neskoršia tradícia a propaganda z nich urobila pre republiku nebezpečný tandem, ktorý mal spolupracovať na viacerých projektoch, ale ich účasť na predpokladaných podnikoch, ako i ich spolupráca, zostáva sporná.[22] Strasburger na základe toho pochybuje o Caesarovej účasti. Síce uznáva, že Caesar by bol rád prijal miesto v kolégiu decemvirov, ale spochybňuje, že by patril medzi pôvodcov podniku, keďže bez Suetonia neexistuje iné spojenie Caesara s návrhom.[23] Dokladom Caesarovej účasti nie je podľa Strasburgera ani podobnosť niektorých častí Rullovoho návrhu s neskorším Caesarovým agrárnym zákonom z roku 59 pred Kr., lebo oba návrhy vyplývajú z dlhodobého programu populárov a ťažko ich spojiť s konkrétnou osobou.[24]

V prospech Caesarovej účasti medzi iniciátormi návrhu sa vyjadril Graham Sumner, ktorý však spochybnil Crassovu účasť, ako i to, že by Caesar návrhom mieril proti Pompeiovi, ako to predpokladali starší autori. Caesar už roky pred návrhom otvorene podporil prijatie *lex Gabinia* i *lex Manilia*, ktoré Pompeiovi prepožičali mimoriadne impérium a i po nezdare Rullovoho návrhu sa pridal k žalobcom Pompeiovoho nepriateľa C. Pisona. V roku 63 spolupracoval s Pompeiovi blízkymi Labienom a Metellom Celerom na žalobe proti Rabiriovi. Už ako praetor navrhol, aby česť opraviť Jupiterov Chrám bola udelená Pompeiovi a s Metellom Nepotom spolupracoval na návrhu Pompeiovoho návratu z východu z toho dôvodu, aby potlačil Catilinovo sprisahanie. I Rullo zákon tak mal byť podľa Sumnera v prospech Pompeia a jeho vracajúcich sa veteránov, ktorých bolo treba niekam umiestniť.[\[25\]](#)

Pre Ericha Gruena bol Ciceronov text príliš hmlistý nato, aby sa z neho dali spraviť závery o tom, kto za návrhom reálne stál. Upozornil na to, že Rullus mohol zohrať pri celom návrhu dôležitejšiu úlohu, ako sa zvykne usudzovať. Nikto významný tak za zákonom stáť nemusel. Cicero mohol chcieť svojimi odkazmi na mužov v pozadí iba vyvolať dojem a vzbudiť strach, no jeho predpoklad mužov v pozadí nemusí mať reálny základ.[\[26\]](#) Podľa Gruena zákon nebol namierený proti Pompeiovi, naopak, jeho navrhovatelia sa snažili získať body u Pompeia, lebo ak by prešiel, Pompeiovi by umožnil usadiť jeho veteránov. Podstatný argument videl i v tom, že návrh prichádza práve vo chvíli, keď sa Pompeiov návrat blížil, čo podľa Gruena potvrdzovalo, že návrh je určený hlavne v jeho prospech. Uznal tiež, že Caesar by mohol stáť za podobným návrhom v snahe získať si Pompeia, ale rovnako tak za ním mohli stáť iní Pompeiovi ľudia.

Caesarovo mariovské dedičstvo

K vyššie spomínaným argumentom ohľadom Caesarovej účasti ešte môžeme pridať význam mariovskej legendy v počiatkoch Caesarovej politickej kariéry. Nadväznosťou na Maria sa Caesar napojil na tradíciu, ktorá mu poskytovala ohromný manévrovací priestor pri ovplyvňovaní ľudu a robila z neho, i napriek jeho patricijskému pôvodu, jedného z najpoprednejších vodcov populárov. Marius mal za manželku sestru Caesarovho otca Iuliu a jej prostredníctvom bol teda Caesar Mariovým synovcom. Už ako mladík sa Caesar pripojil k mariovskej strane i politicky, keď sa oženil s dcérou Mariovoho politického kolegu Cinna a svoju odhodlanosť zostať na strane mariovcov a populárov dokázal i po porážke tejto politickej frakcie a Cinnovom páde (Marius už bol mŕtvy). Nový pán mesta, Sulla, Caesarovi iba márne prikazoval, aby sa rozviedol s Cinnovou dcérou, mladučký Caesar odmietol, za čo i zaplatil, lebo Sulla ho zbavil kňazskej hodnosti Jovovho obetníka, manželkinho vena a nárokov na dedičstvo rodu a neskôr pomýšľal i na Caesarovu vraždu. K tej síce neprišlo, ale po rokoch sa šírilo, že už Sulla videl v Caesarovi veľké nebezpečenstvo pre republiku, optimátov a senát. Keď ho niektorí optimáti odhovárali od Caesarovej vraždy a argumentovali tým, že ide iba mladučkého chlapca, ktorý nemá byť ako nebezpečný, mal Sulla podľa tradície odpovedať, že nemajú rozum, ak nevidia, že v tom chlapcovi sa skrýva mnoho Mariov.[\[27\]](#) Po Sullovej smrti Caesar opäť otvorene viedol politiku populárov, keď ako schopný rečník napádal obžalobami optimátov, podporoval obnovenie tribúnskej moci, zastával sa mariovcov a ľud si získaval usporadúvaním hostín. Vítanou príležitosťou k mariovskej kampani preňho bola smrť Mariovej ženy a Caesarovej tety Iulie. Caesar nielenže predniesol za zosnulú na fóre chváloreč, ale prvýkrát od Sullovej diktatúry vystavil pri jej pohrebe Mariove obrazy. V ľud si tak získal mnohých priaznivcov a začalo sa o ňom hovoriť ako o mužovi, ktorý do mesta opäť vnáša Mariove vyznamenania.[\[28\]](#) Mariovská strana, v tom čase zastrašená a rozorvaná, sa začala opäť prebúdať a Caesar k tomu prispel i ako aedil, keď nechal tajne zhotoviť niekoľko Mariových sôch, ako i sôch bohyně víťazstva a dal ich prepraviť v noci na Capitolium, kde ich vystavil. Na podstavce umiestnil nápisy, ktoré hovorili o Mariových víťazstvách nad Kimbrami a ďalšími rímskymi nepriateľmi, a keď sa povest' o tomto čine rozniesla po meste, začali mnohí považovať Caesara za priameho Mariovoho politického dediča.[\[29\]](#) Sám Caesar potom svojimi správami do Ríma a slávnym dielom *Zápisky o vojne v Galii* ešte posilňoval toto videnie, keď preformuloval historické znalosti o Galii a z Kimbrov, ktorých dovtedy Gréci a na ich základe

Rimania považovali za Keltov, urobil Germánov, teda populáciu, proti ktorej sám bojoval a víťazil.[30] I vojensky sa tým stal priamo dedičom a pokračovateľom svojho strýca a istým spôsobom završovateľom jeho diela.

No spomienka na Maria mala v Ríme ešte jeden rozmer. Marius zanechal stopu i v hospodárskom živote mesta a ríše usadzovaním veteránov. Práve od Maria sa rímsky velitelia trápia so zabezpečovaním pôdy pre svojich mužov a i Marius sám musel túto otázku riešiť. V roku 103 sa spojil s Appuleiom Saturninom, ktorý sa vďaka jeho podpore stal tribúnom.[31] Saturninus sa následne pokúsil o dve pozemkové reformy v rokoch 103 a 100 pred Kr. Prvým z týchto návrhov si podľa neznámeho autora *De viris illustribus* chcel získať Mariových mužov pôdou v Afrike, pričom mal navrhovať, že každý z osadníkov dostane až sto jutier pôdy.[32] Texty nápisov dokladajú, že k africkému usádzaniu prišlo v údolí rieky Bagradas[33] a jeden z textov z roku 2 pred Kr. nájdených na rímskom fóre spomína, že časť mariovcov usádzal i Caesarov otec.[34] Z nápisu síce nie je jasné, či ich usadzoval v Afrike alebo na Sicílii (väčšina bádateľov je za prvú možnosť),[35] ale v kombinácii s textom elógia ďalšieho Caesara, Iulia Caesara Strabona,[36] sa zdá, že obaja muži pôsobili v desaťčlennej komisii pre usadzovanie Mariových veteránov,[37] a to bez ohľadu na to, či toto usadzovanie súviselo priamo so Saturninom.[38] Broughton tiež poukázal na to, že v tejto funkcii mali decemviri i sudcovské právomoci, teda čosi čo vychádzalo ešte z gracchovskej tradície,[39] a podobné právomoci prepožičiaval decemvirom vo svojom návrhu i Rullus[40] a neskôr vo svojej agrárnej reforme sám Caesar.[41] Rullovo návrh sa tak istým spôsobom napája na tradičné prvky populárov. Teda na prvky hospodárskej politiky, v ktorých je badať nadväznosť na mariovskú politiku a propagandu. A tento dojem ešte zvyšujú niektoré Ciceronove poznámky prehodené v reči *De lege agraria* a v listoch, v ktorých naznačuje, že Rullovo návrh počítal i s pôdou, ktorú mariovcov odňal Sulla a bola odsúhlasená na predaj.[42] Viacerí optimáti sa tak možno obávali o svoje pozemky, ktoré získali lacno na dražbách pôdy po sullovskej proskripcii. Ak by tento predpoklad bol správny, tak možno oprávnene predpokladať, že za ním stál niekto, kto sa systematicky pokúšal nadväzovať na mariovskú politiku a komu išlo o získanie a zviazanie si Mariových priaznivcov.

Rullovo návrh agrárnej reformy nakoniec neprešiel, ale to, že za ním stál Caesar, naznačujú už o pár mesiacov neskôr ďalšie udalosti, v ktorých sa opäť objavuje jeho meno. Už krátko po neúspechu agrárnej reformy zaútočil tribún Titus Labienus na senátora Gaia Rabiria pre vraždu Appuleia Saturnina, ktorá sa odohrala tridsaťsedem rokov predtým.[43] Išlo o toho Saturnina, ktorý konštruoval Mariovu pozemkovú politiku pre jeho veteránov a útok na jeho vraha po toľkých rokoch, ale zároveň krátko po odmietnutí Rullovej iniciatívy, celkom jasne naznačuje, že obe situácie súvisia a majú i tých istých aktérov. Obhajoby Rabiria sa vehementne, podobne ako predtým útoku na Rullovo návrh, chopil Cicero. Zároveň za útokom na Rabiria možno opäť hľadať i Caesara, lebo procesom by zabil hneď niekoľko múch jednou ranou: prihlásil by sa k mariovskej politike (Saturninus bol Mariovo človek), zaútočil by na nobilitu a právomoci senátu, lebo Saturninus zomrel potom, čo senát vyhlásil takzvané *senatus consultum ultimum*, v čase ktorého mohli konzuli použiť hocaké prostriedky, aby uchránili republiku. Saturninus a jeho ľudia boli zabití práve v rámci tohto ultimáta, a to i napriek tomu, že Saturninus bol chránený posvätnou nedotknuteľnosťou tribunátu.

Caesarova úloha v tejto kauze však nie je úplne jasná. Cicero, ktorý sa podujal na Rabiriovu obhajobu, Caesara ako iniciátora žaloby nespomína a jediný, kto tak robí je Suetonius. Ten však často zachytáva práve varianty udalostí, ktoré Caesara spätne kladú do všetkých možných politických udalostí spojených s politikou populárov.[44] No bez ohľadu na to, že na základe prameňov o Caesarovi ako o iniciátorovi procesu hovoriť bezpečne nemôžeme, je s celou kauzou jasne spojený na inom mieste. Bol to totiž práve Caesar, kto bol vybraný za jedného z dvoch Rabiriových sudcov a Caesar senátora i nakoniec odsúdil na trest smrti. K poprave však nakoniec neprišlo, lebo otázka sa dostala pred ľud a Cicero s Hortensiom Rabiria zachránili. No podobne ako v prípade agrárneho zákona Caesar dal jasne vedieť, kde stojí. Ukázal, že je ochotný postaviť sa

senátnej nobilitate, hájiť záujmy ľudu, a to všetko v stopách Maria, ku ktorého strane Saturninus patril a koho politiku ako rodinné dedičstvo Caesar hájil.

Zdá sa teda pravdepodobné, že Rullov návrh možno vnímať ako súčasť Caesarovej politiky. Systematicky nadväzoval na Mariovo dedičstvo a snažil sa pôsobiť ako jeho dedič v politike i vojenstve. Miesto Caesara medzi sudcami Saturninovho vraha jasne poukazuje, že mu bola blízka i mariovská agrárna činnosť a i v tomto smere chcel byť vnímaný medzi Rimanmi ako Mariov dedič. Nerobil to pritom nejako otvorene či formálne, i Mariove sochy na Kapitoliu dal vystaviť v noci, ale dal si zároveň záležať na tom, aby sa medzi ľuďmi vedelo, že práve on je strojcom tejto mariovskej kampane. V podobnej situácii ho vidíme pri Rullovom návrhu. Cicero ho nemôže s návrhom otvorene spojiť, vie, že za ním stojí, ale môže jeho prítomnosť iba naznačovať, Caesar sa totiž k návrhu zrejme nijak oficiálne nehlásil. Predsa o jeho prítomnosti za návrhom zrejme nikto v rímskom ľude či medzi mariovcami nepochyboval. Ak by návrh prešiel, Caesar sa mohol stať decemvirom komisie rozdeľujúcej pôdu podobne, ako jeho otec, ktorý bol decemvirom v obdobnej komisii pri mariovskom usadzovaní veteránov. Nadviazal by tak na rodinnú tradíciu a plne využil jej politický potenciál.

Príspevok vznikol na Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií ako súčasť riešenia grantového projektu KEGA 002UCM-4/2017 *Inovatívne metódy výučby počiatkov antického sociálno-politického, právneho a etického myslenia*

Literatúra

- BROUGHTON, Robert: The Elogia of Julius Caesar's Father. In: *American Journal of Archaeology*, roč. 52, 1948, č. 3, s. 323-330.
- BRUNT, Peter: *Italian Manpower 225 B. C. – A. D. 14*. Oxford: Clarendon 1971.
- FONTANELLA, Francesca: La I Orazione *De Lege Agraria*. In: *Athenaeum*, roč. 93, 2005, s. 149-191.
- GELZER, Matthias: *Caesar*. Stuttgart: Steiner 2008.
- GESCHE, Helga: *Caesar*. Darmstadt: Wiss. Buchgesell 1976.
- GRUEN, Erich: *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley: University of California Press 1974.
- HABAJ, Michal: Konštrukcia Svébov v Caesarových Zápisoch o vojne v Galii. In: *Historický časopis* 2019, v tlači.
- JONKERS, Jan: *Social and Economic Commentary on Cicero's De Lege Agraria Orationes Tres*. Leiden: Brill 1963.
- LINTOTT, Andrew: *Judicial Reform and Land Reform in the Roman Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- MEIER, Christian: *Caesar*. München: DTV 1993.
- PANITSCHKE, Peter: Die Agrargesetze des Jahres 59 und die Veteranen des Pompeius. In: *Tyche*, roč. 2, 1987, s. 141-155.
- ROSELAAR, Saskia: *Public Land in the Roman Republic: A Social and Economic History of the Ager Publicus*. Leiden University (Diss.) 2008.
- STEEL, Catherine: *The End of the Roman Republic, 146 to 44 BC*. Edinburgh: Edinburgh University Press 2013.
- STRASBURGER, Hermann: *Caesars Eintritt in die Geschichte*. München: Filser 1938.
- SUMNER, Graham: Cicero, Pompeius, and Rullus. In: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, roč. 97, 1966, s. 567-582.
- TAYLOR, Lili Ross: Caesar and the Roman Nobility. In: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, roč. 73, 2011, s. 1-24.
- TEMPEST, Kathryn: *Cicero. Politics and Persuasion in Ancient Rome*. London&New York: Continuum 2011.
- WARD, Allen: Cicero's Fight against Crassus and Caesar in 65 and 63 B. C. In: *Historia*, roč. 21,

1972, s. 244-258.

YOUNG-CHAE, Kim. *Roman Agrarian Policies and the Italian Countryside 133– 91 BC*. Oxford: University of Oxford 2016 (Diss.).

P o z n á m k y

[1] Ešte pred Caesarovým agrárnym zákonom prišlo v prvom storočí hneď k niekoľkým pokusom o prerozdelenie pôdy, ich autormi boli Titius, Plotius, Flavius, Rullus a Catilina, k základným prameňom a literatúre pre tieto reformné pokusy pozri ROSELAAR, Saskia: *Public Land in the Roman Republic: A Social and Economic History of the Ager Publicus*. Leiden University (Diss.) 2008, s. 278.

[2] App. *B Civ.* 5.128.

[3] Cass. Dio 37.49.2.

[4] Caes. *B Civ.* 1.17.

[5] App. *B Civ.* 1.10.

[6] Caes. *B Afr.* 56.

[7] App. *B Civ.* 2.141.

[8] App. *B Civ.* 5.12-13.

[9] App. *B Civ.* 2.94.

[10] Niekoľko úvah o pôvode a postavení napr. SUMNER, Graham: Cicero, Pompeius, and Rullus. In: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, roč. 97, 1966, s. 571-572, 580.

[11] Pre obsah zákona pozri tri Ciceronove reči pod názvom *de lege agraria*. Zhrnutie v bodoch prináša napríklad WARD, Allen: Cicero's Fight against Crassus and Caesar in 65 and 63 B. C. In: *Historia*, roč. 21, 1972, s. 254.

[12] Naráža na nich viackrát, napríklad *Leg. agr.* 1. 16: *tibi nos, Rulle, et istis tuis harum omnium rerum machinatoribus totam Italiam inermem tradituros existimasti, quam praesidiis confirmaretis, coloniis occuparetis, omnibus vinclis devinctam et constrictam teneretis?*; 1.22: *quid enim existimatis integrum vobis in re publica fore aut in vestra libertate ac dignitate retinenda, cum Rullus atque ei quos multo magis quam Rullum timetis cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copiis, cum omni argento et auro Capuam et urbis circa Capuam occuparint?* Pre ďalšie narážky pozri 2.23, 65.

[13] Autor komentára ku všetkým rečiam *de lege agr.* Jonkers o tom vôbec nepochyboval, pozri JONKERS, Ján: *Social and Economic Commentary on Cicero's De Lege Agraria Orationes Tres*. Leiden: Brill 1963, s. 38, 41 či 61 kde tiež hovorí, že *Rullus promises land, but in reality he is paving the way towards power for Caesar*. Ďalej napr. 71, či zasa na 107 označuje Crassa za *auctor intellectualis* a *passim*. Pre doklad Casarovej účasti na predložení zákona argumentuje i tým, že Caesar neskôr na kampánskej pôde usadil osadníkov, čo podľa neho ... *proves that Caesar was the power behind the Rullian bill* (1963, 114). K starším autorom, ktorí predpokladali účasť Caesara a Crassa pri návrhu pozri SUMNER, Cicero, Pompeius, and Rullus, c. d., s. 575, pozn. 42; GRUEN, Erich: *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley: University of California Press 1974, s. 388, pozn. 121. Z novšej literatúry napr. PANITSCHEK, Peter: Die Agrargesetze des Jahres 59 und die Veteranen des Pompeius. In: *Tyche*, roč. 2, 1987, s. 153; TAYLOR, Lili Ross: Caesar and the Roman Nobility. In: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, roč. 73, 2011, s. 87.

[14] Tento testament dokladá iba Cicero v *Leg. agr.* 1.1 a 2.41-44. Väčšina bádateľov sa prihovára za Ptolemaia XI, k bibliografii pre obe možnosti pozri FONTANELLA, Francesca: La I Orazione *De Lege Agraria*. In: *Athenaeum*, roč. 93, 2005, s. 156, pozn. 21. Treba tiež pripomenúť, že v Rullovom zákone sa o pripojení Egypta nehovorilo, iba Cicero naň poukazuje ako na jeden z cieľov decemvirov.

[15] Cic. *Leg. agr.* 1.1, k tomu tiež Cicero, ale už pred ľudom 2.41-44.

[16] Plut. *Crass.* 13.

[17] Schol. Bob. 92-93 STANGL, Thomas: *Ciceronis Oratorum Scholiastae*. Vindobonae– Lipsiae,

Tempus&Freytag 1912.

[18] Suet. *Div. Iul.* 11.

[19] GELZER, Matthias: *Caesar*. Stuttgart: Steiner 2008, s. 36-37; podobne MEIER, Christian. *Caesar*. München: dtv 1993, s. 220.

[20] WARD, Cicero's Fight against Crassus and Caesar in 65 and 63 B. C., c. d., s. 248-257.

[21] Podobne FONTANELLA, La I Orazione *De Lege Agraria*, c. d., s. 156, pozn. 30 a 158 hovoril iba o možnej účasti Caesara, ale Crassovu účasť považoval za doloženú.

[22] K predpokladaným spoločným podnikom SUMNER, Cicero, Pompeius, and Rullus, c. d., s. 574-575, ktorý však tento navrhovaný úzky politický vzťah charakterizoval odmietavo slovami: *The tales about Crassus and Caesar in the mid-sixties hardly inspire a great deal of confidence!*

[23] Podobne napr. TAYLOR, *Caesar and the Roman Nobility*, c. d., s. 17.

[24] STRASBURGER, Hermann: *Caesars Eintritt in die Geschichte*. München: Filser 1938, s. 112-115.

[25] SUMNER, Cicero, Pompeius, and Rullus, c. d., s. 579-582. K záveru, že zákon mal poslúžiť Pompeiovým veteránom dospela tiež STEEL, Catherine: *The End of the Roman Republic, 146 to 44 BC*. Edinburgh: Edinburgh University Press 2013, s. 155. Proti tomu WARD, Cicero's Fight against Crassus and Caesar in 65 and 63 B. C., c. d., s. 256-257.

[26] GRUEN, *The Last Generation of the Roman Republic*, c. d., s. 388.

[27] Suet. *Div. Iul.* 1; Plut. *Caes.* 1.

[28] Plut. *Caes.* 2-3; Suet. *Div. Iul.* 5.

[29] Plut. *Caes.* 6; Suet. *Div. Iul.* 11.

[30] K tomu podrobne HABAJ, Michal: Konštrukcia Svébov v Caesarových Zápiskoch o vojne v Galii. In: *Historický časopis* 2019, v tlači.

[31] YOUNG-CHAE, Kim: *Roman Agrarian Policies and the Italian Countryside 133– 91 BC*. Oxford: University of Oxford (Diss.) 2016, s. 162.

[32] *De vir. Ill.* 73.1.

[33] YOUNG-CHAE, *Roman Agrarian Policies and the Italian Countryside 133– 91 BC*, c. d., s. 163.

[34] *Inscr. It.* 13. 3, č. 7.

[35] BROUGHTON, Robert: The Elogia of Julius Caesar's Father. *American Journal of Archaeology*, roč. 52, 1948, č. 3, s. 325; BRUNT, Peter: *Italian Manpower 225 B. C. – A. D. 14*. Oxford: Clarendon 1971, s. 577; YOUNG-CHAE, *Roman Agrarian Policies and the Italian Countryside 133– 91 BC*, c. d., s. 163, pozn. 410.

[36] *Inscr. Ital.* 13.3, č. 6.

[37] BROUGHTON, The Elogia of Julius Caesar's Father, c. d., s. 327.

[38] YOUNG-CHAE, *Roman Agrarian Policies and the Italian Countryside 133– 91 BC*, c. d., s. 166.

[39] Na hraničných kameňoch určených komisiou triumvirův, ktorá vznikla na základe zákona Tiberia Graccha, sa jej členovia objavujú ako tresviri *A(gris) I(udicandis) A(dsignandis)*, pozri Lintott 1992, 44. Podobné označenie nájdeme na elógiu Caesara Strabona, ako člena komisie decemvirův. K podobnosti semproniovských tresvirův a rullovskej decemvirův pozri i JONKERS, *Social and Economic Commentary on Cicero's De Lege Agraria Orationes Tres*, c. d., s. 75-76.

[40] *Cic. Leg. agr.* 2.34.

[41] BROUGHTON, The Elogia of Julius Caesar's Father, c. d., s. 327.

[42] *Leg. agr.* 2.35; *Att.* 1.19.4; *Fam.* 13.4.2; LINTOTT, Andrew: *Judicial Reform and Land Reform in the Roman Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 57.

[43] K Rabiriovmu prípadu Suet. *Div. Iul.* 12; Cass. Dio 37. 26-28; *Cic. pro Rabirio*, z moderných autorův napr. GESCHE, Helga: *Caesar*. Darmstadt: Wiss. Buchgesell 1976, s. 33-35; TEMPEST, Kathryn: *Cicero. Politics and Persuasion in Ancient Rome*. London&New York: Continuum 2011, s. 89.

[44] Ku kritike tohto Suetoniovho miesta napr. STRASBURGER, *Caesars Eintritt in die Geschichte*, c.

d., s. 120, ktorý sa však stavia k Suetoniovi v súvislosti s týmto typom správ o Caesarovi spravidla negatívne. Naopak napr. podľa TAYLOR, *Caesar and the Roman Nobility*, c. d., s. 19 bol Labienus, nakoniec neskorší Caesarov legát v Galii, iba jeho nástrojom, či tiež GELZER, *Caesar*, c. d., s. 38 považoval Caesara a Labiena za spojencov, k rozdielnym stanoviskám GESCHE, *Caesar*, c. d., s. 34.

doc. Michal Habaj, PhD.

Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií

FF UCM v Trnave

Nám. J. Herdu 2

917 01 Trnava

e-mail: michal.habaj@ucm.sk